

Bibimariyam RASULOVA,
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti magistranti
E-mail: rustamkhurramov@mail.ru

TerDU dotsenti N.Mustafayeva taqrizi asosida

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARNING INGLIZ TILIDAGI TINGLAB TUSHUNISH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHGA OID ILMIY QARASHLAR

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning ingliz tilidagi tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirishga oid ilmiy manbaalardagi dunyo olimlarining ilmiy qarashlari o'rin olgan. Tinglab tushunish asli til o'qitish metodikasida reseptiv qobiliyat ekanligi xisobga olgan holda, mazkur maqolada ushbu qobiliyatning xususiyatlari xususida so'z borib, keng auditoriya uchun mo'ljallanganligi bilan ahamiyatlidir.

Kalit so'zlar: ingliz tili, boshlang'ich sinf, reseptiv qobiliyat, Tinglab tushunish, ta'lim va tarbiya, kompetensiya, matn.

SCIENTIFIC VIEWS ON THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' LISTENING COMPETENCE IN ENGLISH IN PRIMARY GRADES

Annotation

This article contains the scientific views of world scientists from scientific sources on the development of English listening comprehension competence of students in primary grades. Taking into account that listening comprehension is actually a receptive skill in the language teaching methodology, this article talks about the characteristics of this skill and is important because it is intended for a wide audience.

Key words: english language, primary grade, receptive skills, listening comprehension, education and training, competence, text

НАУЧНЫЕ ВЗГЛЯДЫ НА РАЗВИТИЕ СПОСОБНОСТИ УЧАЩИХСЯ ВОСПРИНИМАТЬ АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК НА СЛУХ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Аннотация

В данной статье изложены научные взгляды мировых ученых из научных источников на развитие компетенции восприятия английского языка на слух у учащихся начальных классов. Принимая во внимание, что понимание на слух на самом деле является рецептивным навыком в методике преподавания языка, в данной статье рассказывается о характеристиках этого навыка и она важна, поскольку предназначена для широкой аудитории.

Ключевые слова: английский язык, начальный класс, рецептивные навыки, понимание на слух, образование и тренировка, компетентность, текст.

Kirish. Jahon ilmiy tadqiqotlarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ingliz tilida reseptiv ko'nikma hisoblangan tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirish muammosini o'rganish ahamiyatga ega. Til o'qitishda muhim masalar echimini topish, buni ingliz tili o'qituvchilariga etkazishda Angliya, Germaniya, Amerika kabi davlatlarning tadqiqot markazlarida halqaro loyihalar ish olib bormoqda. Bizga ma'lumki, o'rganilayotgan har bir yangi chet tilida muloqotga kirishish uni tinglab tushunish, bunda eshitilgan matn mazmun mohiyatini anglashdan boshlanadi, shuning uchun tinglab tushunish kompetensiyani rivojlantirishning ahamiyati muhim hisoblanadi. Dunyo amaliyotida boshlang'ich sinf o'quvchilarining tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirishda ko'plab amaliy loyihalar ish olib bormoqda. Jumladan TESOL,TKT kabi halqaro loyihal shular jumlasidan. Mazkur til o'qitishning loyihalarida tinglab tushunish ko'nikmasi, xususan yoshlarda, ya'ni boshlang'ich sinflardan boshlab tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirishga e'tibor berilish zarurligi masalalari amaliy echimlar, zamonaviy texnologiyalar ko'magida ko'rsatib berilgan va shu bilan birga amaliy halqaro konferensiyalarda ilmiy tahlillar olib boriladi.

Respublikamizda xorijiy tillar boshlang'ich sinfdan o'qitilishi yuqori natijalga olib keldi. Jamiyatning ijtimoiy buyurtmasi xorijiy tillarni boshlang'ich sinflarda va kommunikativ maqsadlarda o'qitilishiga bo'lgan ehtiyojni yanada kuchaytirdi. Ingliz tili boshlang'ich ta'limga o'quv predmeti sifatida kiritildi, maktabgacha va boshlang'ich ta'limda xorijiy tillarni o'qitish yo'nalishi bo'yicha mutaxassislar tayyorlash yo'lga qo'yildi. Boshlang'ich ta'limda ingliz tili o'qitishning zamonaviy maqsad, mazmun va texnologiyalarini takomillashtirish, kichik maktab yoshidagi o'quvchilarga ingliz tili o'qitish amaliyotida to'plangan an'anaviy va xorijiy tajribalarni umumlashtirishga xizmat qiluvchi o'quv

qo'llanmalarining yetishmasligi oqibatida mazkur soha uchun pedagog kadrlar tayyorlash jarayonida yetarlicha samaradorlikka erishilmayapti.

Metodologiyasi. Tinglab tushunish ham nutq faoliyatining turidir. U reseptiv nutq faoliyatiga kiradi. Tinglab tushunish-so'zlovchining nutqini radiodan, magnitafondan, plastinkadan va muloqot paytida tinglab tushunib, ma'lumot olishdir. Uni ba'zi adabiyotlarda audiroyvaniye, deb ham yuritiladi. U murakkab nutq faoliyatidir, chunki tinglovchi tezda shaklni qabul qila olishi, tezda mazmuni tushuna olishi, xotirada saqlab qolishi zarur, aks holda uni qaytadan ko'rib, o'qib, tushuna olishi uchun manba, sharoit, vosita yo'q.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Respublikamizda ingliz tilini o'qitishning konseptual-metodologik asoslari bilan J.Jalolov, T.K.Sattorov, G.X.Bakiyeva, M.T.Irskulov, D.U.Xoshimova, S.S.Saidaliyev, G.T.Maxkamova kabi yetuk olimlar shug'ullanganlar. Jumladan, maktab o'quvchilarining lingvistik kompetensiyasini shakllantirish masalalari G.S.Sobirova, X.M.Gulyamova, P.X.Omanov, N.N.Normatova, M.F.Polvonova, M.R.Muxitdinova, G'.Sh.Tajibayev singari olimlarning fundamental tadqiqotlarida o'z ifodasini topgan.

Xorij mamlakatlari olimlari ingliz tili darslarida nutq faoliyati turlari (tinglab tushunish, gapirish, o'qish, yozuv)ga oid ko'nikma va malakalarini takomillashtirish masalalari V.A.Buxbinder, M.V.Bondar. N.D.Galskova va tili fanini o'qitishning innovatsion texnologiyalari Ye.I.Passov, V.I.Pisarenko, A.N.Shukin, A.N.Solomatina va boshqalar tomonidan ishlab chiqilgan. Shu bilan bir qatorda olimlardan K.M.Billey, S.Gox. J.S.Richard. B.Emili, A.Xamouda, M.Rost, S.Kooper, A.L.Barklay. D.Nunan, A.M. Stoika til o'rganuvchilarda tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirish muammolari bilan shug'ullanganlar.

Chet til ta'limining zamonaviy yondashuvlari: kommunikativ yondashuv - til o'rganuvchilarni erkin mulokot yuritishga o'rgatish; faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv nutkiy vaziyatga mos harakat qilishga asoslanadi.

Tahlil va natija. "Tinglab tushunish" (ing. Listening comprehension, nem. Hörverstehen, fr. Comprehension orale) termini og'zaki nutqni tinglab tushunish va uni idrok etish jarayonini bildiradi. Tinglab tushunish nutq faoliyatining retseptiv turi bo'lib, ovozli nutq (gapirish) chog'ida quloq solish, idrok etish va fahmlash bilan bogliq psixologik jarayon hisoblanadi. Axborot uzatuvchi (notiq) va axborot qabul qiluvchi (auditor) qo'llaydigan til birliklari muvofiq tushsa, tushunish osonlashadi. Bu o'z navbatida, til tajribasi bilan bog'lik masaladir.

Audiovizual materiallar xususida gapirilar ekan, «audiovizual ham, ko'rishta xam tushunchasining moxiyatiga to'xtalib o'tish joiz. Lotin tilida "audire videre kurmok, ya'ni, muljallangan» degan ma'noni anglatadi. Xorijiy tillarni audiovizual Materiallar asosida o'qitish metodi audiovizual metod deb ataladi.

Chet til ukitish metodikasida "eshitish" va "tinglab tushunish" atamali farqlanadi. Tinglab tushunishi psixologiya mazlumotlariga kura bilish jarayonining xissiy va mantiqiy tomonlari bilan uzviy bog'liq.

Tinglab tushunish psixologiya ma'lumotlariga ko'ra bilish jarayonining hissiy va mantiqiy tomonlari bilan uzviy bog'liq tarzda amalga oshiriladi.

Tinglab tushunishning psixofiziolik mexanizmi - nutkni idrok etish (qabul qilish) mexanizmi, eshitish mexanizmi, ichda gapirish mexanizmi, oldindan fahmlash mexanizmi. Gapirish kabi tinglab tushunishning tuzilishi uch kismdan iborat ekanligi isbotlangan: motivatsion, analitik- sintetik va ijro etuvchi.

Audiovizual texnologiya bu audio, video resurslarga asoslangan operatsiyalar va usullar to'plamini qurish jarayonining mavhumligi va natijada kompetensiyani shakllantirish texnologiyasidir. Ushbu texnologiya axborotni qabul kilishning audio va vizual yo'nalishlaridan foydalanishga asoslangan. Audiovizual texnologiyalar chet til fani o'kituvchisi yetkazmochi bo'lgan tasavvurni o'kuvchidagi mavjud ma'lumotlar bilan uyg'un holda unda imkonini beradi. Texnologiya teletasvirlarni kabul kilishning psixologik o'ziga xosligi muxim axamiyat kasb etadi. Bunga nutk «ovoz-kuruv» sintezi kabilar «ustunligi». O'rganish obykti shakllantirish kiradi. Videoresurslar chet tilni real sharoitda namoyish qilish imkonini beradi.

Chet til ta'limida sifat va samaradorlikni ta'minlash maqsadida chet tillarni o'rganish/o'rgatish yoshini qisqartirish tajribasi ommalashib bormoqda. Bunga «the younger the better / early is better» mazmunidagi tushunchaning keng tarqalganligi sabab bo'ldi. Boshlang'ich ta'lim o'quv dasturiga ingliz tilini kiritish qarori quyidagi xulosalarga asosalanib ma'qullangan: Critical Period Hypothesis states that there is a limited developmental period during which it is possible to acquire a language, be it L1 or L2, to normal, native-like levels. – Kritik Davr Gipotezasi [1] ona tili bo'ladimi, chet tildi, chet tilda tabiiy nutqqa yaqin darajada egallanishi mumkin bo'lgan chegaralangan rivojlanish davri mavjudligini ta'kidlaydi.

Tinglash nutqning turlaridan biri bo'lib, eng ko'p qo'llaniladi. Odamlar odatda tinglash orqali ko'p ma'lumotga ega bo'lishadi. Tinglash nutqning retseptiv shakli bo'lib, u tinglashni tushunishni o'z ichiga oladi. Biz odatda ma'ruzachi nutqni radio magnitafondan va suhbat davomida olamiz. U audit deb ham ataladi. Biz eshitishni auditorlikdan farqlashni xohlaymiz, chunki ko'p hollarda o'qituvchilar buni farqlamaydilar. Tinglashda biz odatda e'tiborimizni olingan ma'lumotlarga qaratamiz va uni tushunishga harakat qilamiz. Ammo eshitish paytida biz shunchaki eshitamiz va diqqatimizni tovushlarga qaratmasligimiz va ularni qo'yib yuborishimiz mumkin. Tinglash nutq tovushlarini, tempini, intonatsiyasini va ular tomonidan ifodalangan so'zlovchining munosabatini farqlashni o'z ichiga olgan aqliy faoliyatni talab qiladi. Tinglash nutqning murakkab turi bo'lib, quloqlarni tayyorlashni, ayniqsa chet tilini o'rgatishni talab qiladi. Eshitish nafaqat tovushlarni, balki tabiatdagi barcha tovushlarni ham akustik tushunishdir.

Tekshirishlar shuni ko'rsatdiki, o'quvchilar va talabalarda tinglab tushunish gapirishga qaraganda kam taraqqiy etgan.

O'quvchi o'qiganda, ko'rganda tinglab tushunishga qaraganda 6 marta ko'p ma'lumot olarkan, sababi uni ustida kam ishlanganidir, murakkabligidir. Tinglab tushunish boshqa nutq faoliyatlariga ham yordam beradi. U gapirishni ajralmas qismidir. Tinglab tushunish bilan gapirish ikkalasi og'zaki nutqni tashkil qiladi. Tajribalar ko'rsatdiki, tinglab tushunishni rivojlanganiga qarab, gapirish ham rivojlanadi, o'quvchi ayniqsa, dialogda yaxshi qatnasha oladi.

Tinglab tushunish orqali ham, o'qish orqali ham ma'lumot qabul qilinadi, shu sababdan ikkalasi ham retseptiv nutqlardir. O'quvchi to'g'ri o'qigan, talaffuz qilgan so'zlarni tezda qabul qilib taniydi va tushuna oladi. U o'zi to'g'ri o'qiy olmasa, talaffuz qila olmasa, so'zlarni tinglaganda taniy olmaydi, mazmuni tushunmaydi. O'quvchi va talaba yozganda ham so'zlarni, gaplarni to'g'ri o'qiy olsa, talaffuz qila olsa, yoza oladi, bu ham tinglab tushunishga yordam beradi. Hamma o'quv yurtlarida tinglab tushunishni o'rgatish ham vosita, ham maqsaddir. U vosita bo'lganda til materialini og'zaki o'rgatish, tushuntirishda boshqa nutq faoliyatlarini o'rgatishda vositachilik qiladi, maqsad bo'lganda esa, nutqni tinglab ma'lumot olish ko'zda gutiladi. Tinglab tushunishning eng asosiy maqsadi, vazifasi, tanish til materiallari asosida tuzilgan iotanish mazmunli matn, nutqni tinglab tushunish dir. O'rta maktab chet tili dasturida tinglab tushunish bo'yicha har bir sinf uchun talablar belgilangan.

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga til o'rgatishni majburiyat sifatida emas, aksincha, qiziqarl o'yinlar va innovatsion metodlardan foydalangan holda olib borishi, ularning kelajakda oladigan bilimlari uchun poydevor bo'lib xizmat qilishi mumkin. Shunday ekan, ta'lim tizimi ham o'z oldiga erkin fikrlovchi, barkamol, yetuk shahsni tarbiyalashni vazifa qilib qo'yar ekan, kelgusida biz bo'lajak o'qituvchilar innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish yo'llarini yanada mukammalroq ishlab chiqish bilan o'z hissamizni qo'shishimiz mumkin.

Kompyuter dasturlari va onlayn resurslar: Kompyuter dasturlari va onlayn resurslardan foydalanish, tinglash va tarjima qilishning tez va oson usullarini o'rganishga imkon beradi. Bu, o'quvchilarga ko'proq amalga oshirish imkonini beradi va ularga tinglovchi bo'lishda qulaylik yaratadi.

Amaliy mashg'ulotlar va o'yinlar: O'quvchilarning tinglovchi bo'lishda qiziqishlarini oshirish uchun amaliy mashg'ulotlar va o'yinlar foydalanish muhimdir. Bu, o'quvchilarning ilovasini oshirishga va tilni hayotdagi qo'llanishlariga bog'liq bo'lishlariga yordam beradi.

Motivatsiya va o'quvchilarning qiziqishi: O'quvchilarning tinglovchi bo'lishda motivatsiyalari va qiziqishlari o'rganish jarayonida muhim ahamiyatga ega. Bu, o'quvchilarning tilga bo'lgan qiziqliklarini va yengillashtirishlarini tushuntirib, ularga tinglovchi bo'lishga ko'maklashadi.

Qulay mashg'ulotlar: O'quvchilarning tilni tinglash va tarjima qilishni o'rganishda qulay va ko'prik mashg'ulotlardan foydalanish kerak. Bu, tinglovchilarni o'quv jarayonida qiziqliklarini va yengillashtirishlarini oshiradi.

Bu prinsiplar o'quvchilarning ingliz tilidagi tinglab tushunish ko'nikmasini o'rganishlariga yordam beradi va ularning tilni yaxshi bilish va tarjima qilish orqali o'zlarini o'rganishlari va rivojlantirishlari uchun asosdir.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, tinglab tushunish ham nutq faoliyatining turidir, ya'ni retseptiv nutq faoliyatiga kiradi. Tinglab tushunish-so'zlovchining nutqni radiodan, magnitafondan, plastinkadan va muloqot paytida tinglab tushunib, ma'lumot olishdir. Uni ba'zi adabiyotlarda audirovanie, deb ham yutilib, murakkab nutq faoliyati hisoblanadi, chunki tinglovchi tezda shaklni qabul qila olishi, tezda mazmuni tushuna olishi, xotirada saqlab qolishi zarur, aks holda uni qaytadan ko'rib, o'qib, tushuna olishi uchun manba, sharoit, vosita yo'q [2].

O'quvchilarda tinglab tushunish gapirishga qaraganda kam taraqqiy etgan. O'quvchi o'qiganda, ko'rganda tinglab tushunishga qaraganda 6 marta ko'p ma'lumot olarkan, sababi uni ustida kam ishlanganidir, murakkabligidir. Mazkur nutq faoliyati boshqa nutq faoliyatlariga ham yordam beradi. U gapirishni ajralmas qismidir. Tinglab tushunish bilan gapirish

ikkalasi og'zaki nutqni tashkil qiladi. Tajribalar ko'rsatadiki, o'quvchi ayniqsa, dialogda yaxshi qatnasha oladi. tinglab tushunishni rivojlanganiga qarab, gapirish ham rivojlanadi,

ADABIYOTLAR

1. Hoshimov O'. Yoqubov I. Ingliz tili o'qitish metsodikasi. –Toshkent:Sharq- 2003.-167 b.
2. Hector Hammerly, “Fluency and accuracy”, England, 1991.
3. Jalolov J.J, Mahkamova G.M., Ashurov Sh.S. English language teaching methodology. (Theory and practice) – T.: “O'qituvchi” , 2015-338 p.;
4. Akhmedova L.T., Normuratova V.I.Teaching English Practicum(Practical course of teaching English Methodology) - T.: 2011.- 166 p.
5. J. Wilson, How to teach listening, Longman, 2008.